

Jože Mlinarič

Celjan Martin Duelacher, župnik v Leskovcu pri Krškem in v Celju ter opat cistercijanskega samostana Rein pri Gradcu (1549–1559)

Martin Duelacher sodi vsekakor k izredno zanimivim osebnostim 16. stoletja, ki so luč sveta zagledale v Celju. Prištevamo ga k tistim cerkvenim gospodom, ki so jim dobre zveze z vplivnimi svetnimi veljaki in z visokimi cerkvenimi dostojanstveniki pripomogle do izdatnih beneficijev, do višjih služb v Cerkvi in do napredovanja na tedanji družbeni lestvici. Martin je mogel še v času pred Tridentinskim cerkvenim koncilom (1545–1563), ki je omejeval združevanje več beneficijev v rokah enega človeka, uživati več donosnih cerkvenih služb hkrati. Kot župniku v Leskovcu pri Krškem ter župniku in beneficiatu v Celju mu je uspelo pridobiti si pomemben položaj v cistercijanski opatiji Rein pri Gradcu. Zadnjih deset let življenja je bil Martin opat tega znamenitega samostana, matice naše stiške opatije. Dosegel je tudi čast naslovnega škofa in bil kratek čas celó škof v Dunajskem Novem mestu. Vse življenje je ostal povezan z rojstnim krajem in še z nekaterimi drugimi kraji na Štajerskem, kot opatu v Reinu pa mu je bila naložena skrb za njegovo posest na Dolenjskem in za stiški samostan.

Martin je bil iz ugledne in vplivne ter po vsej verjetnosti premožne meščanske družine Duelacherjev, Tuelacherjev, Delacherjev ali Dolaherjev. Iz leta 1485 je znan Viljem Delaher, tedaj sodnik v Laškem. V letu 1489 je v Celju pobiral davke, pa mu je tedaj cesar Friderik III. naročil, naj Celjanom odpiše osemdeset funtov denarjev, ki naj bi jih plačali od svojih trgovskih poslov. Cesar je namreč želel, naj bi meščani utrdili svoje mesto in se takó zavarovali v onih nevarnih vojskinih časih.¹ Proti koncu 15. stoletja in na začetku naslednjega srečamo v Celju mestnega sodnika z imenom Martin Duelacher, ki je to pomembno službo opravljal v dveh časovnih obdobjih: 1487–1489 in 1497–1502. V letu 1500 je Martin postal oskrbnik celjskega deželno knežjega urada in je bil to še v letu 1506. Pred letom 1510 je bil mitničar v Celju.² 19. junija 1510 najdemo Duelacherja še med živimi, 25. oktobra istega leta pa je bil po vsej verjetnosti že pokojni.³

V drugi polovici 16. stoletja se Duelacherji (Tuelacher) omenjajo tudi v Krškem: 1558 je postal Boštjan Tuelacher krški meščan, v letih 1570 in 1575 pa se omenja Jurij, meščan Krškega in hasnovelec nekega doma v kraju.⁴ Prepričani smo, da se je kateri izmed članov te družine preselil v Krško iz Celja, saj vemo, da je duhovnik Martin Duelacher v letu 1535 dobil župnijo v bližnjem Leskovcu. Omenimo naj tudi, da se okoli leta 1505 omenja mariborski meščan Mihael Dolacher, da je bila v letu 1546 opatinja klaris v Škofji Loki Marta Duelacher in da J. V. Valvasor omenja nekega Nikolaja Durlacherja, ljubljanskega mestnega sodnika v letu 1588.⁵

¹ 1485, marec 20. (orig. perg. listine št. 8019 v Štajerskem deželnem arhivu – Gradec). I. Orožen, Cele. V Celi 1854, str. 117; 1489, marec 1., Innsbruck.

² I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant III. Cilli 1880, str. 283. 1500, oktober 7. Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark (=MHVSt) XII (1863), št. 1084, str. 234. 1506, december 29., Celje: J. Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora XIII. Maribor 1987, št. 15. Prim. 1506, september 14., Celje: MHVSt XIV (1865), št. 1478, str. 201. 1510, februar 21., Augsburg: MHVSt XII (1863), št. 1196, str. 246.

³ 1510, junij 19., Celje: MHVSt XII (1863), št. 1210, str. 247. 1510, oktober 25., Villingen: MHVSt XII (1863), št. 1215, str. 248. Duelacherji se omenjajo v Celju tudi še kasneje: Mestna župnija Sv. Daniela v Celju, krstni knjigi: I. 1651–1667, str. 52, 77, 92, 106 in II. 1677–1723, str. 30 (Škofjski arhiv Maribor).

⁴ Collectanea, fasc. 11, Krško, mestna knjiga, Arhiv Republike Slovenije Ljubljana (ARS) in I/46–81–G VIII–4, ARS.

⁵ J. Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora XVII. Maribor 1991, str. 252. 1546, april 6., Škofja Loka: E. Umek, Erbergi in Dolski arhiv I. del. Ljubljana 1991, str. 53. J. V. Valvasor, Die Ehre... XI, str. 702.

Martin Duelacher, kasnejši reinski opat (1549–1559), je bil ali sin ali pa vnuk omenjenega celjskega mestnega sodnika Martina. Hvalnica opatu navaja, da je ta prejel svoje ime po očetu. Znano je, da je prvi sin ponavadi dobil ime po očetu. Ker Martin še v letu 1558. navaja, da ima dve mladoletni sestri (ali polsestri), bi mestni sodnik Martin mogel biti prej njegov ded kakor pa oče.⁶ Podatek, da je bil Martin posvečen v duhovnika leta 1525, pa kaže, da je bil rojen okoli leta 1500.⁷ Osnovno izobrazbo je Martin po vsej verjetnosti prejel v rodnem mestu, premožnost v družini pa mu je vsekakor omogočila študije nekje na tujem. Da je Martin prišel daleč po svetu, priča podatek, da je bil posvečen v duhovnika v Budimu na Ogrskem: torej na kraju in v času pred odločujočo bitko pri Mohacsu (1526), ko je padel zadnji češki in ogrsko-hrvatski kralj Ludovik II., katerega dediščino so po pogodbi nasledili Habsburžani, ki so morali prevzeti skrb za protiturško obrambo. V duhovnika je Martina posvetil Peter, naslovni škof kraja Mocisso v Kapadociji v Mali Aziji.⁸ Postal je duhovnik oglejske škofije ter je nekako deset let po posvetitvi prejel župnijo Matere božje v Leskovcu pri Krškem, nekaj let za tem pa še župnijo in beneficij v rodnem Celju.

Martin omenja v svoji oporoki iz leta 1558 svoje najbližje sorodstvo: brata Danijela ter sestre Ano, poročeno z Lovrencom Soršičem, ter mladoletni sestri: Nežo, zaročeno z Aleksijem Spannerjem, ki je tedaj opravljal službo njegovega tajnika, in Marto. Navaja pa tudi svaka Valentina Loskofskega, ki se skupaj s svojo ženo Ano omenja v nekem dokumentu iz leta 1556. Ker se Ana v oporoki iz 1558 ne omenja več, je morala tedaj biti že pokojna, saj bi bilo nenavadno, da bi je Martin v pogledu dediščine ne upošteval. V nekem dokumentu iz 1556 pa se navaja še ena izmed Martinovih sester z imenom Ana, iz česar moremo sklepati, da je žena Loskofskega bila Martinova sestra oziroma polsestra.⁹ K družini je sodil tudi Ivan Düellacher, ki se je v letu 1558 poročil z Nežo, s hčerjo pokojnega Ahaca pl. Liechtensteina, gospoda gradu in gosposčine Murau na avstrijskem Štajerskem, deželnega komornika na Štajerskem in deželnega maršala na Koroškem, v vdovo Krištofa pl. Trautmannsdorfa. V ženitnem pismu se omenja tudi Vincenc Senftenperger, Ivanov svak in Martinov bratranec.¹⁰ Posamezni člani družine Duelacherjev so se torej povzpeli visoko na družbeni lestvici in se poročali v ugledne in premožne družine, k čemur jim je pomagal s svojim ugledom in z zvezami tudi Martin.

Martin Duelacher si je prizadeval za pridobitev bogate in ugledne župnije v Leskovcu pri Krškem, ene izmed redkih dolenskih dušnopastirskih postojank, ki ni bila pridružena (inkorporirana) stiškemu ali kostanjeviškemu samostanu ali pa v letu 1493. ustanovljeni novomeški proštiji. Leskovška župnija je bila »cesarska župnija«: deželni knez je imel nad njo patronatske pravice in s tem tudi pravico predlagati krajevnemu ordinariju, oglejskemu patriarhu, kandidata za župnika. Takó je v letu 1534 deželni knez in kralj Ferdinand I. predlagal oglejskemu patriarhu Marku Grimaniju (1529–1544) za mesto župnika Martina, ki ga je v naslednjem letu v imenu patriarha potrdil in umestil Danijel de Rubeis, škof v kraju Caorle (1513–1538), poznan kot posvečevalec cerkvá in kapel na Slovenskem v letu 1523.¹¹ Ker je glede na našo vednost imel

⁶ Orig. perg. listina 1558, julij 1., Gradec: XIV/15 in prepis v A. Lehr, *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 773 (rokopis, delo reinskega profesa, arhivarja in kronista Alana Lehra 1727–1775 v arhivu samostana Rein (=AR)). »Martinus Duellacher Carniolus (!) Tricesimus secundus Abbas Runensis. Canonice institutus a mundo Conditio 5509, post Christi 1549 (*Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 410). Prim. Poetae Encomium – Hvalnica opatu Martinu Duelacherju (III, str. 410–411): po vsej verjetnosti delo patra Alana Lehra.

⁷ *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 409 in 411.

⁸ »Petrus Episcopus Mociensis dat Domino Martino Duelacher suam informacionem eum a se Budae in Vngaria in sacerdotem ordinatum fuisse, Anno 1525.« (Iz Repertorija B, fol. 375 in 376, nekoč v AR, danes izgubljen). Mocissus (Mocisso) v Kapadociji (*Annuario pontificio per l'anno 1963. Città del Vaticano* 1963, str. 622).

⁹ Orig. perg. listina 1558, julij 1., Gradec: XIV/15 in prepis v *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 773–774. 1556: Lade VII, AR. V dokumentih se sicer omenjajo tri sestre opata Martina, le neimenovani navaja v pismu z dne 4. julija 1566, da naj bi pokojni opat imel tri hčere, ki naj bi jim zagotovil premoženje. Nekatere okoliščine kažejo, da bi to moglo biti res (ibidem, str. 1109–1110).

¹⁰ Orig. perg. listina 1558, februar 16., Gradec: Državni arhiv Třebon, podružnica Český Krumlov (mikrofilm 2/1/d/1, Štajerski deželni arhiv Gradec). Običajno: Valentin Loskhoffsky (1558, julij 1., Gradec: *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 776) in Vinzenz Sennfftenberger ali Sennfftenperger (1558, februar 16., Gradec: ibidem, str. 757; 1558: ibidem, str. 789).

Martin tedaj le omenjeni beneficij, smemo domnevati, da je prva leta uprave te župnije tudi živel v Leskovcu, medtem ko je kasneje, po pridobitvi novih beneficijev, imel na župniji plačane vikarje. Martin se omenja kot leskovški župnik 1538, po prevzemu opatovske službe v Reinu (1549) pa je moral svetno in cerkveno oblast prositi, da bi smel imeti župnijo tudi kot predstojnik samostana.¹² Po letu 1540 si je Martin prizadeval za pridobitev še ene župnije, namreč sv. Danijela v Celju, v čemer je tudi uspel. S prošnjo se je obrnil na kralja Ferdinanda I. in ta je v letu 1543 prosil oglejskega patriarha Marka Grimanija, naj Martinu podeli župnijo in ga ukaže umestiti nanjo.¹³ Vemo, da je Martin imel v letu 1544 poleg obeh župnij, v Leskovcu in Celju, tudi še beneficij Žalostne Matere božje pri cerkvi sv. Danijela v rodnem kraju.¹⁴ Omenjeni beneficij s sedežem v kapeli Žalostne Matere božje pri župnijski cerkvi je bil ustanova gospodov Celjskih in obdarjen s precejšnjimi dohodki. Vsakokratni beneficiat je namreč imel pravico do žitne in druge desetine pri Teharjah ter do gornine v okolici Šmartnega ob Paki in Polzele.¹⁵

Po letu 1540 se je Martinova življenjska pot pričela naglo vzpenjati in njegova služba v opatiji Rein mu je po nekaj letih pripravila pot do tamkajšnje prelature in celó do škofovskega posvečenja. Za točen čas Martinovega prihoda v Rein ne vemo. Že omenjena Hvalnica na opata Martina pravi, da je bil že deset let v samostanu, ko je postal škof v Dunajskem Novem mestu, iz česar sledi, da je prišel v Rein v letih 1543–1544.¹⁶ V Rein so Martina kot svetnega duhovnika pripeljale posebne okoliščine. Od konca leta 1533 je imel bogato in ugledno cistercijsko opatijo kot koadjutor opata Ludovik Ungnad, sin Ivana Ungnada, glavnega predstavnika protestantskega plemstva na Štajerskem in vplivnega moža na dvoru kralja Ferdinanda I. Od pomladi 1534 pa je Ludovik imel Rein kot komendatarni opat in s tem pravico do samostanskih dohodkov. Ludovik je bil tedaj še mladoleten, zato je opatijo v njegovem imenu vodil oče Ivan, ki je tudi obljubil, da bo sin ob polnoletnosti oblekel redovno obleko, česar pa ta ni nikoli storil. Takó je tudi reinsko opatijo kot mnoge druge zadelo zlo, ki je takó zelo škodovalo redovnemu in gospodarskemu življenju redovnih postojank. Komendatarni opatje so skušali iz ustanov izvleči kar največ koristi, zanemarjali gospodarstvo in na njihov račun delali dolgove. Spričo takih okoliščin je tudi redovno življenje skorajda zamrlo, število menihov se je manjšalo, novih poklicev ni bilo, takó da je tudi Rein premogel v tem času le še peščico redovnikov. Ker komendatarni opat, laik, ni mogel izvrševati duhovne oblasti, je redovno vodstvo za Rein imenovalo opata Heiligenkreuza. Neposredno duhovno vodstvo je v času komendature imel prior ali pa je za bogoslužje skrbel najeti svetni duhovnik, zlasti ob pomanjkanju redovnikov. Za reinsko opatijo vemo, da je leta 1545 imela šest menihov, ob koncu komendature (1549) pa je bil le še eden.¹⁷ Kakšno vlogo je Ungnad namenil Martinu Duelacherju? Glede na omejeno število redovnikov mu je bila vsekakor poverjena skrb za gospodarsko življenje: vodil je gospodarstvo, nadziral dohodke in izdatke ter v gmotnem oziru skrbel za konvent. Ko so si stiški menihi po smrti svojega predstojnika, opata

¹¹ »Ferdinandus Rom. Rex praesentat D. Martinum Duelacher Patriarchae Venetiis pro parrochia Haselpach, ut eundem ibidem confirmet. Anno 1534.« »Anno sequenti 1535. a Daniele de Rubeis Episcopo de Capinlemus!, ut parrochus in Haselpach confirmatur.« (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 411). B. Cornagli, Posvečevanje in potrditev kapel v Sloveniji I. 1523. GMDS XVII (1936), str. 144–147. Prim. J. Mlinarič, Stiška opatija 1136–1784. Novo mesto 1995, str. 327–328.

¹² J. V. Valvasor VIII, str. 742: 1538. Pred Martinom pozna kot prvega župnika Andreja Düringa, za Martinom pa Polidorja de Montagnano. Prim. M. Benedik, Krško in okolica v cerkvenopravnem pogledu. Krško skozi čas. Zbornik ob 500-letnici mesta. Krško 1977, str. 159.

¹³ »Item Martinus a Ferdinando Rom. Rege praesentatur Patriarchae Venetiis, ut eum ad paraeciam S. Danielis in Civitate Cilleiensi installare et confirmare velit. Anno 1543.« (Collectaneum III, str. 411).

¹⁴ I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant III. Cilli 1880, str. 263: »Mein Martinus Duelacher pharrer zu Cilli guld und iärliches einkhomen« (ibidem, str. 283). I. Orožen, Zgodovina Celja in okolice I. Celje 1971, str. 611.

¹⁵ I. Orožen, Das Bisthum... III, str. 221 in 263.

¹⁶ Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 410–411. Prim. dokument 1535, oktober 23., (Ebrach): »Regesta Runae intermonastica conscripsit p. Martinus Wild, professus Runensis MCMLXXVII« (regesti 1129–1756, tipkopis v AR, št. 1089).

¹⁷ J. Mlinarič, Kostanjeviška opatija 1234–1786. Kostanjevica na Krki 1987, str. 249. P.M. Wild, Die Äbte von Rein. Stift Rein 1129–1979. 850 Jahre Kultur und Glaube. Festschrift zum Jubiläum. Rein 1979, str. 55–56.

Podoba opata
Martina
Duelacherja
(1549–1559),
križni hodnik
v opatiji Rein
Foto: Donner,
Gratwein

Janeza Cerarja (1533/34–1549), za opata izbrali kostanjeviškega predstojnika Wolfganga Neffa (1540–1549), je Ivan Ungnad v imenu svojega sina Ludovika pri stiških menihih protestiral, ker je do volitev prišlo brez vednosti njegovega sina oziroma Reina. Končno je Ungnad stiškim menihom naročil, naj se glede volitev sporazumejo z duhovnikom Martinom Duelacherjem.¹⁸ Zadnje kaže na velika pooblastila, ki jih je Martin imel v Reinu v času Ungnadov. V letu 1549 so bili Ludoviku dnevi njegove komendature škrti. Deželni knez in kralj Ferdinand I. je namreč vedno bolj posegal v življenje po samostanih, saj si je prizadeval, da bi se v času vedno bolj zmagovitega pohoda protestantizma v habsburških deželah versko in cerkveno življenje ter redovno življenje, ki je na nekaterih postojankah povsem propadlo, izboljšalo. Deželni knez pa je potreboval za protiturško obrambo vedno več sredstev, ki jih je dobil tudi iz samostanskih blagajn. Zato mu je bilo veliko do tega, da bi na redovnih postojankah vladale zdrave gospodarske razmere. Ferdinandu niso bile všeč razmere, kakršne so tedaj bile v Reinu, sicer pa tudi Ludovik Ungnad ni izpolnil obljube, da bo ob polnoletnosti oblekel redovno obleko. Končno se je moral Ludovik na posredovanje in ukaz deželnega kneza 5. maja 1549 Reinu odpovedati.¹⁹

Reinski samostan je zdaj potreboval rednega predstojnika, ki bi poskrbel za nove člane, uredil redovno življenje in postavil na noge gospodarstvo. Vemo, da v tem času konventa skorajda ni bilo, samostan je bil po krivdi Ungnadov zadolžen, mnoge posesti zastavljene. Svetna in redovna oblast sta uvideli, da je Martin Duelacher najboljši poznavalec razmer v samostanu, in sta menili, da bi bil pač najbolj primeren za njegovega predstojnika. Vsekakor pa so pri tem odigrali svojo vlogo tudi Ungnadi, ki so si od tega obetali gmotne koristi. Kdaj je Martin postal redovnik, ne vemo. Zanimivo je, da omenja Ivan Ungnad v pismu stiškim menihom marca meseca 1549 Martina kot duhovnika in ne govori o redovniku, kar bi kazalo na to, da Martin tedaj še ni naredil redovnih zaobljub.²⁰ V skladu z redovnimi pravili bi moral Martin pred zaobljubami opravljati noviciat, za kar pa je spričo okoliščin po vsej verjetnosti dobil spregled. Iz dokumentov je razvidno, da Martin po izvolitvi za opata 29. julija 1549 od opata matičnega samostana Ebracha v Frankoniji ni prejel takoj potrditve. Rečeno je, da se je pri volitvah »dogodilo veliko nepravilnosti« in da je opat Ebracha Martina potrdil za predstojnika Reina »na osnovi spregleda«.²¹

Martin je ob izvolitvi za opata imel beneficije, katerih dohodke pa poslej kot menih in predstojnik samostana ne bi smel več uživati. Beneficiji in njihovi dohodki so v pravnem oziru morali preiti na samostan. Martin se je takoj po izvolitvi obrnil glede leskovške župnije na svetno in cerkveno oblast in že v letu 1549 je Martin po lastni izpovedi župnijo prejel »v dosmrtno hasnovanje«, nekateri viri pa govorijo, da je župnija bila reinskemu samostanu inkorporirana.²² Martinu oziroma Reinu sta župnijo potrdila leta 1549 papeški legat in škof Prosper ter deželni knez in kralj Ferdinand I. Celjsko župnijo je Martin imel v letu 1544.²³ Zanimivo je, da so štajerski deželni stanovi imenje in dohodke te župnije v letu 1552 zasegli in jih »za letni činž« izročili opatu.²⁴ Vemo, da je dežela imetnikom posesti, ki niso poravnali deželnih davkov, te zasegla in jih dala interesentom, ki so se zavezali v redu plačevati deželne davke. Iz zgornjega sledi, da Martin

¹⁸ Dokument z dne 6. marca 1549, Rein: Sam. A II, fasc. 29, ARS.

¹⁹ Dokument z dne po 28. juliju 1549: Regesta Runae intermonastica, št. 1089. Prim. J. Mlinarič, Kostanjeviška opatija..., str. 249.

²⁰ Dokument z dne 6. marca 1549, Rein: Sam. A II, fasc. 29, ARS.

²¹ Opat Jernej Grudenegg v pismu opatu v Ebrachu Janezu dne 29. julija 1561 pravi takole: »Is (sc. Martinus) domini rerum potitus, habitumque ordinis indutus, collapsam domum aedificii restauravit...« (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 830). A. Lehr navaja, da je bil Martin izvoljen za opata 29. julija 1549 (Collectaneum Runense antiquitatum) in B lat. 10. 28. julija: Stift Rein 1129–1979..., str. 55: izvoljen 28. julija. »...die confirmation auf ein dispensation geschehen seye, weilten vill unformliches in der election gehandelt worden...« (Pismo z dne 4. novembra 1561, Rein: Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 846).

²² Dokument z dne 3. decembra 1554, Rein (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 624–628).

²³ »Iterum Martinus obtinet ab Episcopo Prospero Legato Sedis Apostolicae incorporationem super paraecia Gurgfeld, ut ista cum omni Jurisdictione ad Monasterium Runense pertineat. Anno 1549.« (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 411). Glej str. 205.

²⁴ I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant III. Cilli 1880, str. 284.

*Grb opata Martina Duelacherja,
detajl podobe v križnem hodniku
samostana Rein*

Foto: Donner, Gratwein

v letu 1552 ni bil več gospod celjske župnije in da potemtakem ni bil on krivec za davčne zaostanke. Dohodke celjske nadarbine je Martin užival vse do leta 1557, ko je deželo prosil, naj imenje v višini trinajstih funtov v imenjski knjigi prepiše na sorodnika Danijela in Ivana Duelacherja.²⁵

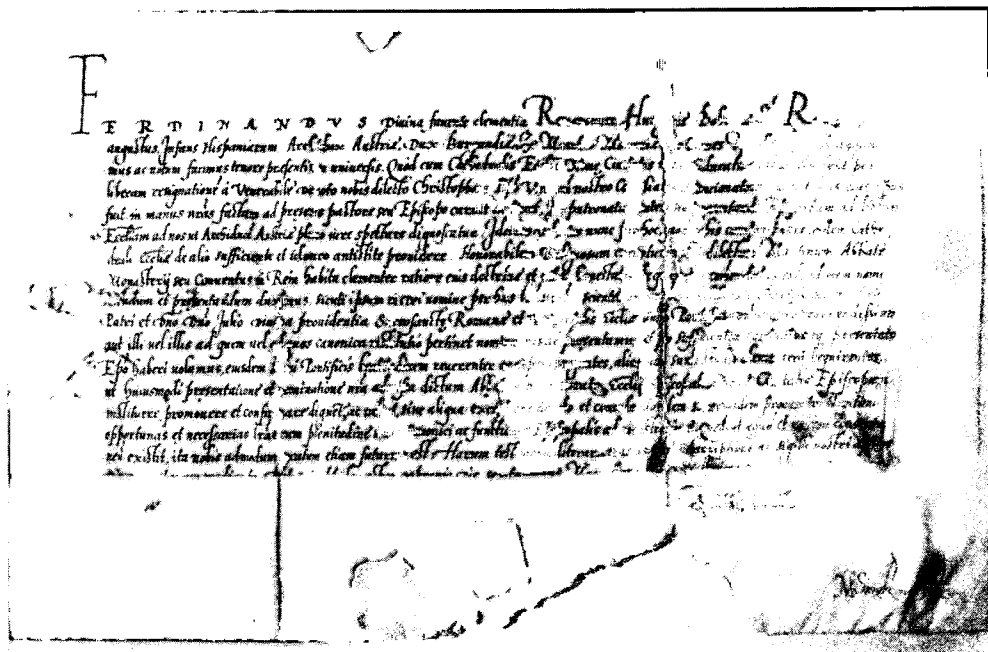
Znano je, da so se Ungnadi tudi po letu 1549, ko je opatijo prevzel Martin, vmešavali v zadeve Reina. Prihajalo je do trenj in sporov med samostanom in Ungnadi, ki so od opata terjali poravnavo stroškov, ki naj bi jih ti imeli v času komendature.²⁶ Vemo tudi, da je bil opat Martin pod močnim vplivom Ungnadov in da je Ivan v letu 1550 opatu obljubil, da mu bo priskrbel škofovsko stolico v Dunajskem Novem mestu proti zagotovitvi, da eden izmed njegovih sinov dobi dohodke reinske opatije.²⁷ Leta 1553 je kralj Ferdinand Martina predlagal za škofa v Dunajskem Novem mestu, kar pa je bil le nekaj mesecev. Redovni kronisti trdijo, da se je Martin škofovski službi odpovedal »zaradi svojih različnih bolezni« (propter varias suas aegritudines), kar pa ni verjetno, ampak je bil k temu prisiljen.²⁸ Ferdinand je namreč ugotovil mahinacije, ki so se glede

²⁵ 1557, februar 13.: ibidem, str. 284. Martin navaja nadarbino kot svojo še v testamentu z dne 1. julija 1558 (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 773–776).

²⁶ Prim. J. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija...*, str. 249.

²⁷ *Stift Rein 1129–1979...*, str. 55–56.

²⁸ *Stift Rein 1129–1979...*, str. 55. A. Lehr trdi, da se je Martin škofiji v Dunajskem Novem mestu odpovedal po petih mesecih (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 410). O resignaciji po treh mesecih: besedilo na sliki opata

Kralj Ferdinand I. predlaga opata Martina Duelacherja za škofa v Dunajskem Novem mestu
(orig. perg. listina z dne 6. maja 1553, Šopronj: A XIV/5, Arhiv samostana Rein)

Foto: N. Müller, Gradec

te službe splele med Martinom in Ungnadi, in je pisno pogodbo, sklenjeno med njimi 1550, razglasil za ničeno. Ferdinand, ki si je prizadeval za ureditev razmer v Reinu, k čemur je on sam pred leti odločilno pripomogel, je zdaj hotel preprečiti novo katastrofo. Martin Duelacher je že pred imenovanjem za škofa v Dunajskem Novem mestu nosil naslov naslovnega škofa. Večina virov navaja, da je bil imenovan za naslovnega škofa Gallipolija v letu 1551.²⁹ A. Lehr pa trdi, da se je to zgodilo pod papežem Pavlom III., potemtaka v letih 1534–1549.³⁰ Že omenjeno pismo Ivana Ungnada stiškim menihom iz marca meseca 1549 jasno priča, da Martin tedaj še ni nosil titule naslovnega škofa.³¹ Redovni kronisti nadalje navajajo, naj bi kardinal Krištof Martina Duelacherja imenoval za briksenškega pomožnega škofa (suffraganeus Brixinensis) in da si ga je za koadjutorja ali pomožnega škofa želel ali si ga celo že privzel ljubljanski škof Urban Textor (1543–1558).³²

Omenimo naj tudi, da je kralj Ferdinand imenoval Martina v letu 1555 za svojega svétnika in hišnega kaplana, da ga je torej okitil z velikim priznanjem in odličjem. Kralj v dokumentu o imenovanju navaja, da so mu »verodostojni možje« poročali o njegovih duševnih kvalitetah, pri

Martina v križnem hodniku reinskega samostana, enako: G. Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark III, Gratz 1822, str. 342.

²⁹ Stift Rein 1129–1979..., str. 55.

³⁰ »Et ab eodem Paulo papa (sc. III.) propter devotionem et honestam vitam suam Episcopus Calipoliensis intitulatus est.« (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 410). G. Schmutz (str. 342) pa pravi, da je dobil ta naslov od papeža Pavla IV. (1555–1559).

³¹ Dokument z dne 6. marca 1549, Rein (Sam. A II, fasc. 29, AR).

³² Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 410. G. Schmutz (str. 342): »Cardinal Christoph ernannte ihn zum Suffraganum von Brixen, und Urban Bischof von Laybach eilte, Martin zu seinen Coadjutor zu machen.« Besedilo je v objavi prepisal tudi I. Orožen (Das Bisthum..., str. 284). »A. Christophero S. R. E. Card. suffraganeus Prixinensis, ab Urbano episcopo Labacensi coadjutor insignitur.« (Besedilo na sliki Martina v križnem hodniku reinskega samostana).

čemer navaja njegovo »vrlost, preudarnost, poštenost in dobre značajske kvalitete«. Tudi pohvali Martinovo skrb za sobrate, ki da jih spodbuja k pravemu redovnemu življenju in za redno opravljanje bogoslužja, da pa si tudi prizadeva za katoliško vero.³³

Martinu Duelacherju ob nastopu opatovske službe ni bilo poslano z rožicami. Gospodarske razmere so bile vse kaj drugega kot ugodne, redovnega življenja takorekoč ni bilo, saj tudi ni bilo redovnikov. Medtem ko je reinska opatija v letu 1451 premogla še osemindeset konventualov, jih je 1528 premogla še osem in 1545 jih je v samostanu bilo le še šest.³⁴ Martin in njegov naslednik Jernej Grudenegg (1559–1577) sta si prizadevala za pridobitev novincev, kar jima je tudi uspelo. V letu 1556 naj bi konvent štel že trinajst in kmalu celó štirindvajset menihov.³⁵ Takó je kmalu po 1550 Martin poslal v samostan Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu dva svoja meniha, ker so trije zapustili svoj konvent.³⁶ Pridobil si je tudi vrsto sposobnih redovnikov, saj jih je v času njegove opatovske službe kar pet prevzelo vodstvo v drugih cistercijskih samostanih.³⁷ Martin je po Ungnadih prevzel precej dolgov, ki jih je po lastnem zatrevanju poravnal deloma iz lastnega žepa. Na samostan je pritiskala dežela z zahtevo po davkih, saj je denar nujno potrebovala za protitirško obrambo, za iste potrebe pa je opatu nalagal »posojila« tudi deželni knez. Duelacher je imel sitnosti tudi zaradi leskovške župnije, saj ga je njegov vikar tožil celó pri deželnem knezu. Težave pa so nastajale tudi v zvezi z Reinu podrejenimi opacijami. Vsakokratni reinski opat je namreč imel pravico vizitirati jih, predsedovati volitvam novih predstojnikov in bdeti nad redovnim in gospodarskim življenjem teh ustanov. Vse do 1535 so opatije: Lilienfeld v Nižji Avstriji, Vetrinj (Viktring) na Koroškem, Stična, Topusko ob Glini na Hrvaškem, Monošter (Szentgotthárd) in samostan Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu priznavale paterniteto Reina. V času komendatarnega opata pa je vrhovno redovno vodstvo odredilo, naj ima opat Heiligenkreuza pri Dunaju duhovno jurisdikcijo nad reinskim samostanom, za Reinu podrejene opatije pa so prevzeli skrb drugi samostani. Po odpravi komendature leta 1549 pa omenjeni samostani niso hoteli priznati reinskemu opatu njegovih pravic, a tudi opat Heiligenkreuza si je še naprej lastil pravice nad Reinom, poverjene mu le za čas, ko v Reinu ni bilo rednega opata.³⁸

Martin Duelacher se je moral spoprijeti s prevzetimi dolgovi ter zadostiti zahtevam dežele in deželnega kneza. Takó je v letu 1556 Ferdinand I. prelato na Štajerskem naložil plačilo vsote 50.000 goldinarjev t. i. posojila, ki jih je obljubil vrniti samostanom v letu dni. Od te vsote naj bi Rein plačal 5000 goldinarjev. Kasneje se je Martin moral še zavezati, da bo plačal tudi za žički samostan, in sicer 2440 goldinarjev.³⁹ Ker je samostanska blagajna bila prazna, je Martin bil prisiljen dajati zemljo in letne dohodke v zakup ali pa jih za enkratno večjo vsoto zastaviti. Ker je bila nevarnost, da bi dalj časa zastavljena posest prišla iz rok samostana, je po zgledu predstojnikov drugih samostanov najemal kredite in v ta namen zastavljal druge posesti. Samostan se je takó v gospodarskem pogledu vrtel v začaranem krogu. Martin se je v tej denarni stiski leta 1556 obrnil s prošnjo na Ferdinanda I., naj bi od samostana ne zahteval omenjene vsote, češ da je zelo zadolžen in da je za samostan poravnal že prenekatero vsoto iz lastnega žepa. Prosil ga je nadalje, naj bi mu za nekaj časa prepustil dohodke od nekaterih župnij na Štajerskem in Kranjskem, in to v Celju, Laškem, Konjicah, Krškem, Trebnjem, Kamniku, Moravčah in na Dobu, na katerih je imel knez pravico patronata. Poudarja, da Ferdinand od teh župnij nima nikakih koristi, Reinu pa bi bilo veliko pomagano, saj bi opat mogel z njihovimi dohodki poravnati dolgove in si pridobiti nazaj zastavljene posesti. Dohodke omenjenih župnij naj bi deželni knez

³³ Dokument z dne 6. novembra 1555, Dunaj (prepis v *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 649–650).

³⁴ A. Gasparitz, Ungnadi, str. 104. G. Jaritz, *Die Konventualen der Zisterzen Rein, Sittich und Neuberg im Mittelalter (Örtliche Herkunft und ständische Stellung)*, I. Teil, Graz 1973 (tipkopis), str. 53–55. Prim. J. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija...*, str. 249.

³⁵ Stift Rein 1129–1979..., str. 37.

³⁶ Samostan Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu: B XII, AR.

³⁷ Stift Rein 1129–1979..., str. 56 in 57.

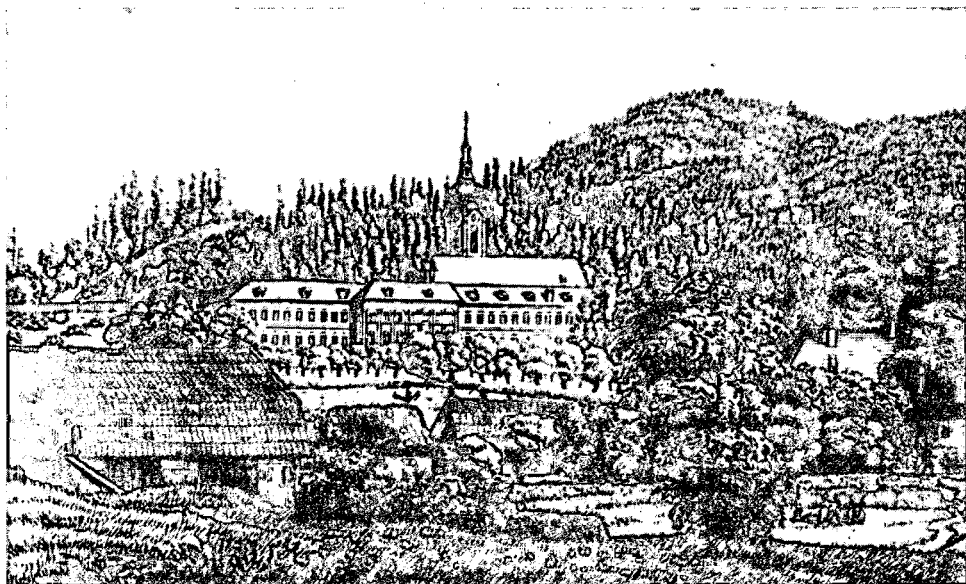
³⁸ Glej str. 213.

³⁹ *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 707. Prim. J. Mlinarič, *Kartuziji Žiče in Jurklošter. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurkloštrska kartuzija ok. 1170–1595*. Maribor 1991, str. 256.

Reinu prepustil le začasno, in to takó dolgo, da knez ne bo poravnal »posojil«, ki so mu jih morali dajati opat in njegovi predhodniki. Martin poudarja, da njegova ustanova nima inkorporirane župnije, medtem ko imajo druge opatije célo vrsto pridruženih župnij in s tem tudi dohodke.⁴⁰

Martin Duelacher se je v tej denarni stiski zatekel k zastavljanju posesti in letnih dohodkov in je zastavil pet uradov: Weikersdorf pri Dunajskem Novem mestu, Habersdorf pri Hartbergu, Lichtenstern pri Maria Trostu, Edelsbach pri Eggersdorfu in Feistritz pri Ivniku (Eibiswald), kasneje pa je zastavil še samostansko posest na Dolenjskem, imenovano Temeniški urad.⁴¹ Opat si je denar povečini sposojal pri svojih sorodnikih in uradnikih: pri svaku Valentinu Loskofskem in njegovi ženi oziroma pri svoji sestri Ani, pri bratrancu Vincencu Senftenpergerju in bodočem svaku Aleksiju Spannerju, pa tudi še pri drugih, npr. pri Ivanu Khislu, gospodu gradu in gosposčine Fužine pri Ljubljani, Andreju Teuffenbachu, deželnem upravitelju na Štajerskem, Ivanu Hojsu in Gašperju Zebingerju, čigar sorodnik Ivan je v tistem času v Reinu opravljal službo oskrbnika.⁴²

Reinsko posest na Dolenjskem, v imenjski knjigi 1546–1618 ocenjeno na 54 funtov, 6 krajcarjev in 3 denarje imenja, je opat Martin dal v zakup Ivanu Khislu že v prvem letu svoje opatovske službe.⁴³ V letu 1554 pa sta Martin in Khisl sklenila novo pogodbo, s katero sta podaljšala zakup za nadaljnjih šest let (do 1560). Opat izrecno navaja, da je to storil, ker se je

Pogled na opatijo Rein okoli 1825/35 (risba J. Kuwasseg). Foto: N. Müller, Gradec

⁴⁰ Prošnja opata Martina z dne 30. julija 1556, Rein (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 709–710).

⁴¹ O. Pickl, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte der Zisterze Rein bis zum Beginn der Neuzeit: Stift Rein 1129–1979..., str. 125.

⁴² 1558: Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 789. Prim. dokumenta: 1558, julij 1., Gradec (XIV/15 in prepis v Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 773) in 1558, september 11., Rein (ibidem, str. 777–778).

⁴³ Landbuch 1546–1618, fol. 9 (inv. št. 4, ARS). Prim. J. Mlinarič, Posest cistercijskega samostana Rein na Dolenjskem. Kronika 35 (1987), str. 135. Prvo posest si je Rein pridobil na Dolenjskem v času opata Bernarda (1265–ok. 1281/82), kasneje se je ta večala z darovi in nakupi. (J. Mlinarič, Posest..., str. 130 sl.). Omenimo naj, da je bila nekdanja reinska posest v okolici Maribora, ki si jo je samostan pridobil že v drugi polovici 13. stoletja, z dvema vinogradoma v letu 1535 skromen ostanek nekdanje posesti. (Urbar reinske posesti iz leta 1535, AR). Prim. J. Mlinarič, Posest cistercijske opatije Rein na slovenskem Štajerskem od 1276 do okoli 1600. ČZN 24 (1988), str. 93–118.

Khisl obvezal, da bo reinskim menihom v nekaterih zadevah na uslugo: zanje da bo npr. kupoval potrebščine, kot so živež in drugo, kar da bo poskušal dobiti po nižji ceni, hkrati pa bo poskrbel za prevoz blaga v Rein. Opatu je tudi obljubil, da bo zakupnino poravnal za vsako leto posebej ter mu za nagrado dajal južno sadje in začimbe.⁴⁴ Medtem pa se je finančna situacija samostana spremenila. Opat je namreč moral plačati deželnemu knezu za svoj samostan in za žičko kartuzijo kar 7.440 goldinarjev. Zato se je odločil, da prekliče svoj zakup Khislu in posest zastavi za 2.800 goldinarjev, a s pravico »večnega« odkupa. Prvi interesent je bil Khisl, ki mu je opat obljubil, da si bo pridobil potrebno soglasje deželnega kneza. Septembra 1557 je med Martinom in baronom Khislom prišlo do pogodbe, ki je določala, da je Khisl dolžan dogovorjeno vsoto deponirati v Gradcu, opat pa naj bi v roku dveh mesecev dal izdelati osnutek kupoprodajne pogodbe in si priskrbel ustrezno deželnoknežje soglasje. Pogodba je določala, da more posest rešiti iz zastave oziroma jo kupiti nazaj le opat in samó za svoj samostan in da gre predkupna pravica vselej le Khislu in njegovim naslednikom. Martin je baronu dovolil, da iz posesti izloči štiri do šest kmetij in si na zemlji postavi dvor (hof) ter da pozidati »ein thurn oder wonung«, za kar naj potroši štiristo funtov denarjev, ki naj bi jih Rein ob morebitni ponovni pridobitvi posesti poravnal Khislom.⁴⁵ 1. januarja 1558 je Khisl podpisal reverz o prejemu posesti. Naj omenimo, da je urad Temenica prišel kasneje ponovno v last opatiije.⁴⁶

Omenili smo že, da je opat Martin moral poleg 5000 goldinarjev, ki jih je Reinu naložil deželni knez, plačati še 2440 goldinarjev za žičko kartuzijo. Zato se je zadolžil pri Luki Szekelyju, gospodu Ormoža in Viltuša, ter mu zastavil nekaj samostanskih posesti na Štajerskem in v Avstriji. 1. julija 1556 je žički prior Herman Ursini baron Stummel (1556–1561) podpisal zadolžnico in se zavezal, da bo dolžno vsoto Martinu povrnil v letu dni. Leto je prišlo naokrog in prior Herman ni mogel plačati dolga, zato je Reinu zastavil posest, ki je sodila k žičkemu uradu Oplotnica: trideset podložnikov in še vrsto letnih dohodkov in pravic. Podložniki so bili v urbarialnih naseljih: Markečica (12 podložnikov), na Straži (4), na Keblju (4), v Malahorni (4) in pri Oplotnici (6). Rein je prejel tudi še pravico do gormine, vinske in žitne desetine v omenjenem uradu ter pravico do ribolova v Oplotnici.⁴⁷ Dohodki s te posesti pa niso prišli v reinsko žitnico in klet, ampak sta si jih pridobila Lovrenc Soršič in njegova žena Ana, sestra opata Martina. Luka Szekely je vedno bolj pritiskal na opata Martina, naj mu že končno vrne dolg, ta pa tega ni mogel, in se je za pomoč obrnil na deželnega kneza. V zadevo se je vmešal tudi štajerski deželni vicedom Krištof Resch, ki je priorju Hermanu polagal na srce, naj vendar že poravna svoj dolg opatu, da bo ta mogel Szekelyju vrniti denar. Priorja je opomnil, da je nevarnost, da bi zgoraj omenjena žička posest prišla v roke barona Szekelyja, kajti zgodilo bi se lahko, da bi jo samostan za večno izgubil.⁴⁸ Tudi Lovrenc Soršič je s priorjem sklenil pogodbo, po kateri je smel hasnovati dohodke omenjene posesti, in se zavezal, da bo Hermanu izplačal 2000 goldinarjev, ta pa naj bi jih poravnal opatu Martinu.⁴⁹ Martin v oporoki iz 1558 navaja, da sta si omenjeno žičko posest in dohodke njegova sestra Ana in njen mož pridobila z njegovim denarjem in da zanje nista dala niti beliča!⁵⁰ V začetku meseca novembra 1558 je prior Herman Soršiču in njegovi ženi Ani sporočil, da jima bo poravnal dolg v višini 2000 goldinarjev že koncem leta, češ da je zemlja žički kartuziji še kako potrebna.⁵¹ 20. novembra pa opat Martin od priorja terjal dolžno vsoto, kar naj bi storil vsaj ob prihodnjem božiču, če pa želi podložnike dobiti nazaj prej, pa naj svojo dolžnost stori čimprej.

⁴⁴ Zakupna pogodba z dne 24. aprila 1554 (K XXXIV/2, AR). Prim. J. Mlinarič, Posest cistercijskega samostana Rein na Dolenjskem. Kronika 35 (1987), str. 135–136.

⁴⁵ Dokument z dne 25. maja 1558, Rein (K XXXIV/2, AR). Pogodba z dne 29. septembra 1557, Gradec (ibidem).

⁴⁶ Dokument z dne 1. januarja 1558 (ibidem). Prim. J. Mlinarič, Posest..., str. 136.

⁴⁷ Dokument z dne 1. julija 1556, Žiče (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 769–771 in Lade VII, AR). Glej J. Mlinarič, Kartuziji Žiče in Jurklošter..., str. 256–257.

⁴⁸ Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 769–771.

⁴⁹ Dokument z dne 16. avgusta 1558, Oplotnica (ibidem, str. 771).

⁵⁰ Orig. perg. listina 1558, julij 1., Gradec: XIV/15 in prepis v Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 773.

⁵¹ Dokument z dne 1. novembra 1558, Žiče (Collectaneum Runense antiquitatum in Lade VII, AR).

Zagrozi mu tudi, da bo sicer moral žičko posest in dohodke izročiti Luki Szekelyju, česar pa da ne bi rad storil. Navaja tudi, da bi rad z denarjem rešil iz zastave reinsko posest na Dolenjskem.⁵² Koncem leta 1558 je prior Herman Soršiču odpovedal pravico do nadaljnjega hasnovanja posesti in do sredine naslednjega leta je prior vsekakor že poravnal dolg,⁵³ kajti 1. junija 1559 sta prior in Martinov naslednik, opat Jernej Grudenegg, žičkim podložnikom in sogornikom sporočila, da so odslej ponovno dolžni podrediti se žički kartuziji.⁵⁴

Po smrti opata Martina (umrl 1. januarja 1559) je bil deželni vicedom Krištof Resch dolžan deželnemu knezu poročati o gospodarskem stanju reinske opatije in ta je od novega opata Jerneja terjal temeljito poročilo. 18. aprila 1559 opat Jernej poroča o zastavljenih posestih. Navaja, da mu je žički prior Herman obljubil poravnati dolg in da namerava z denarjem rešiti iz zastave reinsko posest na Dolenjskem, kar pa se, kot smo že omenili, ni zgodilo. Opat obljublja, da bo odkupil reinski urad Ivnik (Eibiswald), ki ga je njegov predhodnik, opat Martin, za 480 funtov denarjev zastavil Aleksiju Spannerju, zaročencu Martinove sestre Neže.⁵⁵ Že v naslednjem mesecu je Aleksij deželo prosil, naj se posest v imenjski knjigi prepiše na reinsko opatijo. Jernej v omenjenem poročilu navaja, da je po predhodniku sprejel malo denarja, a veliko dolgov, vendar priznava, da si je ta moral denar izposoditi za poravnavo dolgov in plačilo »posojila« deželnemu knezu.⁵⁶ Vsekakor gre za odkrito priznanje Martinovega naslednika! Ker pa si je opat Martin sposojal denar tudi pri sorodnikih in svojih uradnikih, s katerimi je bil v sorodstvu, ali pa so mu bili blizu, je vprašanje, ali niso dohodki zastavljenih posesti prekašali višine posojenih denarnih vsot? Vsekakor sta Martinova sestra Ana in njen mož Lovrenc Soršič imela koristi od Reinu zastavljene žičke posesti pri Oplotnici.

Opat Martin Duelacher je ob prejemu reinske prelature imel težave s podrejenimi opacijami: Stično, Lilienfeldom, Vetrinjem, Topuskim in Monoštrom ter s samostanom Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu, ki se niso hoteli ponovno podrediti oblasti Reina. Že ob izvolitvi Martina za reinskega opata je konvent prosil za posredovanje opata iz Heiligenkreuza, saj je ta imel v času Ungnadov skrb za redovno življenje v Reinu.⁵⁷ Zelo zgodaj je Reinu priznal njegove pravice stiški samostan, saj je njegov opat Wolfgang Neff (1549–1566) ob obisku v Reinu koncem novembra 1550 pisno potrdil, da sodi njegov samostan pod reinsko obedienco. Opat Wolfgang pravi, da je bila Stična »že od začetka svojega obstoja inkorporirana reinskemu samostanu«, ker pa je bil Rein nekaj časa brez rednega opata, je redovno vodstvo preneslo skrb za duhovne zadeve na vetrinjsko opatijo. Zdaj, ko ima Rein rednega predstojnika v osebi Martina Duelacherja, pa da Wolfgang priznava le njega za vizitatorja, ki mu obljublja dolžno spoštovanje in pokorščino.⁵⁸ V začetku meseca julija 1551 najdemo opata Martina na vizitaciji v stiškem samostanu in ob tej priložnosti je opatu Wolfgangu in njegovim sobratom dal številna naročila v zvezi z redovnim in gospodarskim življenjem na postojanki.⁵⁹ 5. julija so redovniki opatu Martinu izročili promemorijo in v njej terjali nekatere spremembe v samostanu in v postopkih opata Wolfganga.⁶⁰ Naslednjega dne je Wolfgang v pisnem odgovoru obljubil, da bo izpolnil vse upravičene zahteve sobratov, zavrnil pa je nekatere očitke kot neutemeljene.⁶¹

⁵² Dokument z dne 20. novembra 1558, Rein (ibidem, str. 772 in Lade VII, AR).

⁵³ Prim. J. Mlinarič, Kartuziji Žiče in Jurkloster..., str. 257.

⁵⁴ Dokumenta z dne 1. junija 1559 (Lade VII, AR) in 10. junija 1559 (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 771).

⁵⁵ Dokument z dne 18. aprila 1559, Rein (ibidem, str. 802–804).

⁵⁶ Dokument z dne 7. maja 1559, Rein (ibidem, str. 805).

⁵⁷ Prim. J. Mlinarič, Stiška opatija 1136–1784. Novo mesto 1995, str. 257.

⁵⁸ Dokument z dne 28. novembra 1550, Rein (B lat. 10 in Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 491).

⁵⁹ Vizitacijski zapisnik z dne 2. julija 1551, Stična (A lat. 10 in Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 484–487). Prim. J. Mlinarič, Stiška opatija..., str. 347–349.

⁶⁰ Dokument z dne 5. julija 1551, Stična (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 487–489).

⁶¹ Dokument z dne 6. julija 1551, Stična (ibidem, str. 489–490 in B lat. 10, AR).

Ker pa se večina podrejenih opatij do leta 1551 še ni povrnila v obedienco Reina, je opat Martin prosil opata matičnega samostana Ebracha ter deželnega kneza in kralja Ferdinanda, naj posredujeja pri apostolski stolici.⁶² V letu 1553 se Martin pritožuje, da so se Reinu podredili opatje Stične, Monoštra in Dunajskega Novega mesta, da pa še vedno odklanjajo pokorščino predstojniki Lilienfelda, Vetrinja in Topuskega.⁶³ Do pomladi naslednjega leta pa so se tudi omenjeni vrnili pod oblast Reina. Opat Martin je nato prosil kralja Ferdinanda, naj bi s posebno listino potrdil pravice Reina nad omenjenimi samostani, kar je ta tudi storil s posebno zlato bulo, izdano leta 1555.⁶⁴ Takó se je končal večletni spor med reinsko opatijo in podrejenimi samostani, vendar je ta kasneje še nekajkrat izbruhnil na dan. Ko je Martin ugotovil, da opatje poslej ne bodo nasprotovali njegovim vizitacijam, se je v skladu z zahtevami redovnih statutov podal na vizitacije. Še v istem letu je predstojnike pisno obvestil o nameravani vizitaciji, hkrati pa jih opominjal, naj si prizadevajo za pravo redovno življenje. Tisti opatje, katerih samostane mu ne bi bilo mogoče obiskati, pa naj bi poslali pisno poročilo o stanju redovnega in gospodarskega življenja.⁶⁵ Opat Martin si je prizadeval za pridobitev novih poklicev, kar mu je uspelo, ter je poskrbel za zadostno število redovnikov tudi za podrejene opatije, na katere je pošiljal tudi svoje profese. Na skrbi so mu bili dobri predstojniki in takó je v desetih letih priskrbel petim podrejenim opatijam predstojnike, ki so bili iz vrst menihov reinskega samostana.

Opat Martin Duelacher je reševal tudi še druge težave podrejenih samostanov, takó npr. tiste, ki jih je opat samostana Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu imel s pridruženó župnijo sv. Mihaela v Mengšu. Patronatske pravice nad župnijo je imel oglejski patriarh, papež Nikolaj V. pa jih je v letu 1448 podelil kralju Frideriku V., ta pa v letu 1461 omenjenemu cistercijanskemu samostanu, ki je bil ustanova deželnega kneza iz leta 1444, v zameno za samostansko župnijo sv. Petra v Ljubljani, ki je prišla pod novonastalo ljubljansko škofijo. Papež Pij II. (1458–1464) je določil, naj bi mengeško župnijo upravljal kateri izmed samostanskih patrov, kar pa je bilo skorajda neizvedljivo.⁶⁶ Opatje so na svojo župnijo postavljali svetne duhovnike, ki so jim prepustili del dohodkov, sicer pa nad njimi zaradi oddaljenosti niso imeli veliko kontrole. Mnogi vikarji so se na župniji počutili popolnoma neodvisne, kar je povzročalo trenja in spore med njimi in samostanskimi predstojniki. Pa tudi nekateri predstojniki samostana Presvete Trojice z nadarbino mengeške župnije niso postopali, kot bi to bilo treba, kar se je dogajalo zlasti v času, ko so reinsko opatijo imeli Ungnadi (1533–1549). V letu 1555. je večina župnijskih desetnin bila v zakupu ali pa dana v zastavo, in to pod pogoji, ki so škodovali takó župniji sami kakor njenemu imetniku, samostanu.⁶⁷ Potem ko je pravice Reina nad samostanom priznal njegov opat Janez Fein (1553–1557), je v zadevo posegel tudi Martin Duelacher.⁶⁸ V poročilu deželnemu knezu o stanju podrejenega samostana navaja, da je cesar mengeški župniji podaril desetine z namenom, naj bi vsakokratni mengeški vikar samostanu Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu za vzdrževanje božje službe dal letno po 330 goldinarjev. Zaradi neurejenih razmer v Reinu, ki je bil dolžan nadzirati tudi gospodarsko življenje samostana, in zaradi malomarnosti nekaterih opatov so te desetine bile dane v zakup ali pa zastavljene, vendar njihovi hasnovalci niso plačevali deželnih davkov, kar je škodilo samostanu. Samostan pa je imel po besedah Martina tudi dolžnost plačevati vsakokratnemu vikarju po oseminsedemdeset goldinarjev na leto. Martin deželnemu knezu zagotavlja, da se bo, brž ko bo mogoče, podal na

⁶² Prim. J. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija...*, str. 251.

⁶³ Dokument pred 24. oktobrom 1553, Rein (*Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 558–565). Prim. J. Mlinarič, *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto 1995, str. 346.

⁶⁴ Orig. perg. lista 1555, november 15., Dunajsko Novo mesto (in prepis v *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 650–652).

⁶⁵ 1555: *ibidem*, str. 636–637. Prim. J. Mlinarič, *Stiška opatija...*, str. 346.

⁶⁶ J. Höfler, O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem. Ljubljana 1986, str. 28–29. J. Turk, O početkih ljubljanske škofije (Popravki in dostavki). ČZN XXXII (1937), str. 83. Prim. J. Mlinarič, *Stiška opatija...*, str. 583 in 827.

⁶⁷ Dokument z dne 14. februarja 1555, Rein (*Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 642–643).

⁶⁸ Dokument pred 24. oktobrom 1553, Rein (*ibidem*, str. 558–565).

Kranjsko, da razišče zadevo in se pogovori s tistimi, ki imajo župnijske desetine, da bi samostan ne utrpel še večje škode. Navaja, da so opati dolžni po redovnih statutih vsaj enkrat v dveh letih nadrejenemu opatu predložiti podroben seznam dohodkov in izdatkov svoje ustanove, kar pa da se je opustilo v času, ko je Rein imel komendatarnega opata. Martin navaja, da sta mu doslej obračun poslala le stiški opat Wolfgang in opat samostana Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu Janez Fein. Omenja tudi, da je moral opat Fein v preteklem letu plačati za najbolj nujne samostanske zadeve kar sedemsto goldinarjev.⁶⁹ V letu 1558 je cesar Ferdinand naročil kranjskemu deželnemu vicedomu, naj se pozanima glede desetini menške župnije in skuša ugotoviti, ali so te bile dane v zakup pred izdajo njegovega patenta, ki je prepovedoval brez deželnoknežjega privoljenja dajati posest in dohodke v zakup, jih zastavljati ali prodati, ali po objavi patenta. Če bi se namreč to zgodilo po objavi patenta, bi bilo moč zlahka preklicati vse pogodbe.⁷⁰ Opat Janez Fein je Martinu zatrjeval, da bi spričo težav, s katerimi se je srečaval vsak dan takó v samostanu kakor zunaj njega, najraje odšel na župnijo Mengeš, če pa to ne bi bilo mogoče, pa bi se umaknil za zidove kartuzije Gaming v Nižji Avstriji, koder bi našel svoj mir.⁷¹ Spori zaradi menške desetine so se nadaljevali tudi pod Martinovim naslednikom, opatom Jernejem.⁷² Zaradi težav, v katere so zašli opati samostana Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu, je njegov opat Matej Eisenbart (1663–1683) v letu 1668 župnijo v Mengšu z vikariati sv. Marjete v Dolu, sv. Marije v Čemšeniku, sv. Andreja v Vačah in sv. Petra in Pavla v Zagorju prodal stiškemu opatu Maksimilijanu Mottochu (1661–1680).⁷³

Martinu Duelacherju je delal težave tudi njegov vikar na župniji v Leskovcu pri Krškem Ivan Zistlpacher. To je bil tudi čas, ko je Krško postajalo močno središče protestantskega gibanja pri nas. Takó je Adam Bohorič v letu 1551 v Krškem ustanovil zasebno šolo, v katero je do osemnajstega leta starosti hodil tudi Krčan Jurij Dalmatin, ki je v letu 1565 odšel na študij v Tübingen.⁷⁴ Vemo, da je moral Martin po izvolitvi za reinskoga opata (1549) ponovno prositi za potrditev pravice do leskovške župnije, kar je prejel takó od cerkvene oblasti kakor tudi od deželnega kneza in kralja Ferdinanda I.⁷⁵ V letu 1554 je omenjeni vikar skupaj z nekaterimi župljani tožil Martina pri deželnem knezu, češ da mu ta nalaga previsoke letne dajatve za to, da ima kot vikar leskovsko župnijo in da zato ne more popravljati župnišča in drugih stavb. Martin naj bi tudi bil kriv za to, da je na župniji vse propadalo, pobral je le dohodke, ničesar pa ni popravil. Vikar je Martina tudi tožil, češ da mu namerava župnijo odvzeti in jo izročiti nekomu drugemu. Na osnovi zgornje pritožbe je Ferdinand od Martina terjal pojasnila. Hotel je vedeti, s kakšno pravico da ima leskovsko župnijo, ko pa ima on kot deželni knez nad njo pravico patronata. Nad pritožbo ogorčeni Martin zavrača trditve vikarja Zistlpacherja in »njegove pijanske družčine« (zechgseln) v pismu, ki ga je naslovil na dvornega podkanclerja dr. Jakoba Jonasa. Martin je želel, naj bi deželni knez čimprej izvedel vso resnico od njega samega, menil pa je, da bo to moč prej, če bo iskal posredovanja pri podkanclerju. Poudarja, da sta mu župnijo izročila takó cerkvena oblast kakor tudi knez sam, in sicer dosmrtno, nakar naj bi pravica patronata ponovno pripadla deželnemu knezu. Meni, da vladarju ne jemlje nobenih pravic. Podkanclerju je Martin priložil tudi dokument, ki mu ga je v zvezi z leskovsko župnijo dal spisati papeški legat. Zavrača vikarjevo trditev, da mu nalaga previsoke letne dajatve, ampak trdi nasprotno, da mu jih je celó zmanjšal. Sicer pa bi se po Martinovih besedah mogel vikar pritožiti pri njem in ga prositi za zmanjšanje denarne vsote, ki jo je dolžan dajati vsako leto, ne pa da išče druge, neprimerne

⁶⁹ Dokument z dne 14. februarja 1555, Rein (ibidem, str. 642–643).

⁷⁰ Dokument z dne 8. novembra 1558 (ibidem, str. 850–851).

⁷¹ Pismo z dne 29. avgusta 1555, Dunajsko Novo mesto (ibidem, str. 644–645). Prim. J. Mlinarič, *Stiška opatija...*, str. 258.

⁷² Dokument z dne 3. marca 1561, Dunajsko Novo mesto (B XII, AR).

⁷³ Pogodba z dne 13. septembra 1668, Ljubljana (B lat. 10 in Sam. A I, fasc. 1, AR). Prim. J. Mlinarič, *Stiška opatija...*, str. 827.

⁷⁴ J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*. Celovec 1911, str. 635. A. Slodnjak, *Slovensko slovstvo*. Ljubljana 1968, str. 37–39.

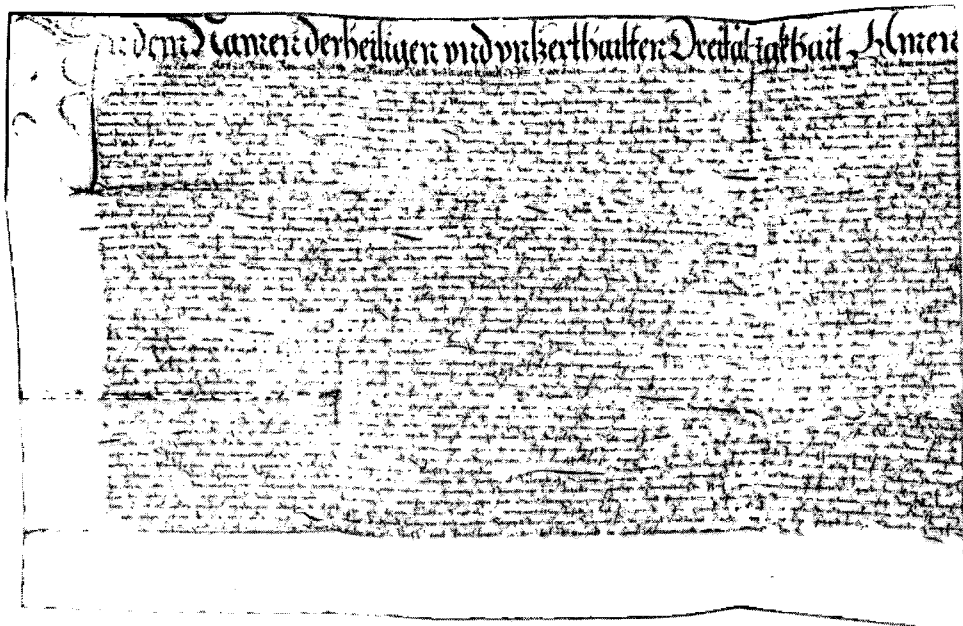
⁷⁵ Glej str. 205.

poti. Martin se nadalje pritožuje nad vikarjevo nepokorščino, češ da bi se moral zgledati pri njem večkrat, kar pa da je storil v štirih letih le en samkrat, in sicer v prvem letu svoje vikarske službe. Zatrjuje, da bi vikarju zmanjšal vsoto, če bi se ta pri njem oglasil, in mu dokazal, da je ta zares previsoka. Zavrača tudi trditev, da je denar, ki ga je prejemal z leskovške župnije, porabil zase, pač pa da je resnica, da je denar uporabil v korist samostana, ki je ob nastopu njegove opatovske službe bil v razpadajočem stanju (paufelig), za kar je uporabil celó dediščino, ki jo je prejel po svojem očetu. Tudi zavrača trditve, da je kriv za propadanje župnijskih stavb in da za župnijo ni storil ničesar. Prepričan je, da bi komisija, ki bi pregledala stanje na župniji, ugotovila prav nasprotno: da je namreč opat veliko storil zanjo. Navaja, da je dal na novo pozidati župnišče, majerijo, parmo, hleve in vsa druga pripadajoča poslopja, ki jih je vikarju ob njegovem nastopu službe izročil v odličnem stanju. Martin nadalje navaja, da je dal pozidati župnijsko cerkev, ki da je predtem bila le »tesna in majhna kapela« (ain ennge claine cappeln), in da je pozidal še eno cerkev in jo dal opremiti z zakramentsko hišico, zakristijo, oboki, stebri, kapelami, prižnico in oltarji, takó da veliko duhovne gospode in ljudi iz plemstva zatrjuje, da bi takó lepa cerkev bila v okras vsakemu mestu. Martin navaja, da o tem, da je cerkev dal postaviti on, pričajo na njeni stavbi letnica in opatovske insignije. Tudi je poskrbel za mašne plašče, obleke za levite in drugo opremo. Poudarja, da je v to vložil ne le veliko truda, ampak tudi lastnega denarja, kar da pač vedo vikar in vsi župljani in kar mu morajo priznati kot resnično.

Martin nadalje zavrača trditev vikarja, češ da bo leskovško župnijo za veliko vsoto denarja prodal »einem weisjogkischen briester«, kar da mu nikoli ni prišlo na misel. Naslovljenca prosi, naj bi pri deželnem knezu dosegel, da bi ta od vikarja terjal, naj dokaže, komu in za kakšno vsoto naj bi Martin imel namen župnijo prodati. Omenja pa, da ga je nek kanonik in pridigar iz Zagreba, po imenu Emerik, sicer učen in bogaboječ duhovnik, nedavno v pismu prosil, naj bi mu pripomogel do župnije, češ da so mu Turki v zadnjih napadih opustošili posesti. Martin je bil pripravljen odpovedati se župniji, če bi omenjeni kanonik bil pripravljen bivati v Leskovcu ter si od deželnega kneza pridobiti ustrezno dovoljenje. Na Martinovo pismo pa da kanonik ni odgovoril. Opat je prosil, naj bi mu Ferdinand pustil župnijo do njegove smrti, če pa bi ta to zavnil, pa je naslovljenca prosil, naj bi posredoval, da bi župnijo dobil Krištof Lackner, magister svobodnih umetnosti, ki da je poštenega in pobožnega življenja in ki ga je priporočil tudi ljubljanski škof, njegov posvečevalec. Martin nadalje navaja, da je svoje opolnomočje dal že spisati za notarja, da bi ta v primeru potrebe sestavil dokument o opatovi odpovedi na leskovško župnijo.⁷⁶ Opat je pooblastil Štefana Wollgemueta, naj bi poiskal kakega notarja, ki naj bi spisal dokument o njegovi resignaciji na župnijo. Martin navaja, da se župniji odpoveduje »iz jasnih razlogov«, zlasti še »zaradi herezij in zmot, ki pretresajo katoliško vero«, v korist Krištofa Lacknerja, magistra svobodnih umetnosti in filozofije, ki da je učen, katoliški, neomadeževanega življenja in ki bo s svojim zgledom in učenostjo dobro upravljal župnijo in bo župljanom dober pastir.⁷⁷ Naj omenimo, da je v zvezi z nameravano resignacijo ohranjenih premalo dokumentov, da bi si mogli ustvariti objektivno sliko o dogajanju. Trditev, da bi Martin omenjenemu kanoniku prepustil leskovško župnijo brezplačno, je kaj malo verjetna. Pač pa je Martin slutil, da mu bo

⁷⁶ Pismo opata Martina podkanclerju dr. Jakobu Jonasu z dne 3. decembra 1554, Rein (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 624–628). »das ich den pfarhof zu Haslpach in grund von neuen nuzlichen erpaut, sambt maierhaus oder mayerhof, teen, ställn und andern zugehörungen..., sonder auch die pfarkirchen, da eemals nuer ain ennge claine cappeln gwest, mit schwerer müe und arbeit erhebt, das auch ein weitere schene khierchen von grundt angefangen erpaut, und dermassen mit sacramenthaus, sagrar, gwelben, pfeiller, paarkirchen, predigstuel und altarn geizieret, dass meniglich und vill der geistlichen und von adl sagen, das solliche schene khierchen ein zier in ainer statt wär... auf wellich gepeü wie dan die jar zall meiner insignia derhalben darin zu befinden und aus weisen neben meiner müee mir nicht wenig gelt aus meinen peütl aufgangen, neben dem, das ichs auch mit andern ornatn, als messgewanten, leviten röckh, corkhappen und dergleichen versehen: welches mein vicari sambt der gantzen pfarrmenig wol wissen und bekennen werden müessen.« (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 626). Leskovški župnik n. je bil odstavljen 1560 in od 20. decembra 1560 je bil tod za župnika Ivan Kiselbacher (Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko II (1892), str. 61).

⁷⁷ »Quod ex certa scientia, et causis evidentibus ac bene praemeditatis: presertim vero intuitu hujus tam deplorandi rerum humanarum status: ubi sacra catholica Christiana Religio tam horrendis haeresium et errorum fluctibus periclitatur...« (2. december 1554, Rein: ibidem, str. 628–629).

Opat Martin Duelacher da 1. julija 1558 zapisati oporoko (orig. perg. listina XIV/15/1, Arhiv samostana Rein). Foto: N. Müller, Gradec

morda deželni knez odvezl župnijo, pa se ji je raje odpovedal v korist Lacknerja. Domnevati smemo, da je Lackner imel vplivne posrednike, med katerimi se omenja tudi ljubljanski škof Urban Textor (1543–1558), ki da je zanj posredoval. Tudi odpoved v korist Lacknerja ni bila »brezplačna« (unentgeltlich)! Zanimiva je tudi naglica, s katero je Martin dal sestaviti akt o resignaciji, saj je pooblastilo za Štefana Wollgemueta bilo spisano dan pred pismom, naslovljenim na podkanclerja Jakoba Jonasa. Zanimalo bi nas predvsem, kaj se skriva v formulaciji, da se Martin župniji odpoveduje »iz evidentnih vzrokov«. Zatrjevanje, da bo Lackner dober župnik župljanom v času, ko se je širila nova vera, pa je bilo zanj vsekakor dobro priporočilo!

V letu 1557 je opat Martin že močno bolehal, saj v pismu iz meseca decembra trdi, da so zdravniki dobili v času njegove težke bolezni za zdravljenje veliko denarja.⁷⁸ V sredini naslednjega leta pa je Martin že čutil potrebo, da da spisati oporoko, v kateri je za svoje dediče imenoval svojega brata Danijela ter sestre Ano, Nežo in Marto. Navaja, da gre za premoženje, ki si ga je pridobil pred nastopom opatovske službe, in za takó, ki si ga je sicer pridobil po imenovanju za reinskega predstojnika, da pa ga je kupil z denarjem, ki si ga je »s trdom« pridobil že preje. Po smrti nameni sorodnikom naslednje: hišo v Celju, dva mlina in opuščeni mlin v celjski okolici, štiristo goldinarjev, ki jih je posodil celjskemu mestnemu magistratu na petodstotne obresti, sedemsto goldinarjev, ki jih je posodil štajerskemu deželnemu vicedomu Krištofu Reschu na osemodstotne obresti, trinajst funtov imenja, kupljenih od štajerskih deželnih stanov, ter posest, dohodke in pravice, ki jih je kupil od žičkega priorja Hermana v uradu Oplotnica. Martin navaja, da se pri Celju kupljene posesti sicer glasijo na njegovega brata Danijela, tiste iz urada Oplotnice pa na Lovrenca Soršiča, moža Martinove sestre Ane, da pa je posest bila kupljena z opatovim denarjem, pri čemer opat poudarja, da sorodniki niso dali zanjo niti beliča, zato jim je ta bila dana le v hasnovanje, ne pa v last.⁷⁹ Omenjenih trinajst funtov imenja se vsekakor nanaša na nadarbino

⁷⁸ »vertzern auch in unsern schwären khranckhait gar vil, das die artzt gelt haben wollen...« (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 744). Prim. tudi 1557: ibidem, str. 808.

celjske župnije, ki si jo je Martin pridobil od štajerskih deželnih stanov v letu 1552 in za katere je v začetku leta 1557 stanove prosil, naj jo v imenjski knjigi prepišejo na brata Danijela in bratranca Ivana Duelacherja.⁸⁰ Za žičko posest pa vemo, da jo je prior Herman odkupil v naslednjem letu.⁸¹ Vsa posest naj bi se ocenila in sorodniki naj bi po njegovi smrti dobili enake deleže. Ker pa sta Martinovi sestri, Neža in Marta, bili tedaj še mladoletni, je opat zanju določil skrbnika: svaka Lovrenca Soršiča in svojega tajnika Aleksija Spannerja, zaročenega z Martinovo sestro Nežo. Skrbnika sta bila dolžna s premoženjem pametno ravnati in podati vsako leto obračun. Martin je tudi odredil, da naj bi po njegovi smrti premoženje razdelil njegov svak Valentin Loskofsky ob nadzoru celjskega mestnega sodnika in sveta. Martin si je pridržal pravico, da oporoko prekliče, spremeni ali pa posameznikom da različne deleže, če pa te zadnje želje ne bi spremenil, tedaj naj bi ta oporoka ostala v veljavi.⁸²

Čez dobra dva meseca, in sicer ob deveti nočni uri, je Martin dal spisati še eno oporoko, pri čemer pa ni preklical prejšnje – zdaj v korist svojih najbližjih uradnikov in služabnikov. Že čas pisanja oporoke kaže, da je Martin pričakoval zadnjo uro, pa tudi to, da je odredil kraj pokopa in pogrebne obrede. Martin navaja, da je dal oporoko spisati po dolgi bolezni in se želi z njo oddolžiti vsem, ki so mu zvesto služili. Od sveta se želi ločiti »v pravi krščanski veri«, po njegovi smrti pa naj molijo tri dni psalter, šele nato naj ga položijo v krsti v grobnico, pripravljeno zanj v kapeli sv. Katarine. Opravijo naj pogrebne slovesnosti, kakršne gredó opatu: spominjajo naj se ga še sedmi in trideseti dan po njegovi smrti pri bogoslužju, revežem pa naj razdelijo miloščino. V oporoki se nato navajajo vsi, ki naj bi bili deležni Martinove dobrote. Nekdanji opat samostana Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu Janez Fein (1553–1557), ki je po resignaciji bival v reinskem samostanu, naj bi dobil dosmrtno provizijo, kot mu je bila obljubljena, ter nekaj žita in vina; v zahvalo, da je bil Martinov spovednik, pa naj prejme kukulo (belo redovno obleko). Bodočemu svaku Aleksiju Spannerju je opat namenil kraškega konja in opremo, oskrbniku Ivanu Zebingerju tri štrtine vina, od katerih naj bo eden ljutomerčan, služba pa naj mu preneha leto dni po opatovi smrti, ko naj se ga izplača. Melhiorju Reinwaldtu, svojemu komorniku, je opat zapisal po štiri štrtine ljutomerčana in radgončana, puškarski mojster Ivan in njegova žena naj bi dobila dva štrtina vina, pridvornemu sodniku Ivanu Märendöckhu pa naj bi plačali njegov zaslužek. Stari ženici Katarini Schreiner, ki je bivala v bližini samostana in je opatu v njegovi bolezni stregla, je odredil dosmrtno oskrbo, dnevno četrť vina in za vsake kvatre po trideset krajcarjev. Vsi hlapci in dekle, strežniki in strežnice naj bi štirinajst dni po opatovi smrti dobili plačo, kar naj bi se jim izplačalo iz prodaje starega vina.⁸³

V letu 1558 si je Martin hotel priskrbeti tudi potrditev nekaterih privilegijev svetne in cerkvene oblasti, takó zase osebno kakor za svojo ustanovo, ter si zagotoviti oskrbo v primeru odpovedi opatovski službi. V ta namen je pisal Janezu Kobenzlu ter ga prosil, naj bi poskrbel za potrditev privilegijev, med katerimi izrecno omenja zlato bulo, ki jo je izstavil za reinski samostan leta 1555 kralj Ferdinand in s katero je ta reinskemu opatu potrdil pravice nad podrejenimi opacijami. Prosil je tudi za spregled za nošenje redovne obleke (zunaj samostana), češ da menihi v »teh hudobnih časih« zaradi nošnje redovne obleke trpijo preganjanje in so izpostavljeni nevarnostim, kar da se je opatu že nekajkrat dogodilo. Glede zahtev, ki jih je imel v primeru resignacije, pa opat navaja naslednje. Če bi se zaradi slabosti ali starosti hotel opaciji odpovedati, naj bi dobil primerno oskrbo in njemu primeren položaj v samostanu, kar naj bi zanj potrdil že zdaj

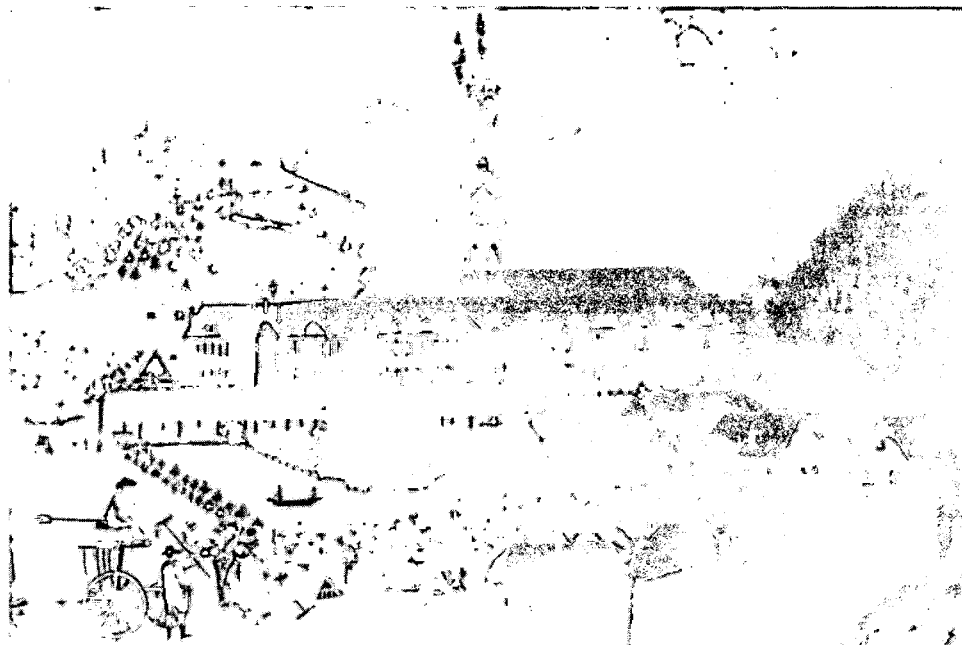
⁷⁹ Orig. perg. listina 1558, julij 1., Gradec: XIV/15 in prepis v Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 773–776.

⁸⁰ I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant III, Cilli 1880, str. 284. 1557, februar 13.: ibidem.

⁸¹ Dokumenta z dne 1. junija 1559 (Lade VII, AR) in 10. junija 1559 (Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 771).

⁸² Orig. perg. listina 1558, julij 1., Gradec: XIV/15 in prepis v Collectaneum Runense antiquitatum III, str. 773–776. Dokument sta pečatila in podpisala: Martinov svak Valentin Loskofsky in celjski mestni sodnik.

⁸³ Oporoka z dne 11. septembra 1558, Rein (ibidem, str. 777–778). Glede svojega pokopa pravi Martin naslednje: »...soll unser leib in unser schon gemachtes epetaffium in S. Catharina capellen in ainer verschlagenen druchen hingelegt werden...«

Samostan Rein s severne strani. Slika G. Eberta iz leta 1836. Foto: N. Müller, Gradec

sam papež. Martin naj bi po odpovedi opatovski službi ne bil podrejen bodočemu opatu in naj bi smel svobodno razpolagati z vsem svojim premoženjem. Vsako leto naj bi prejel od samostana po stodvajset ducatov, češ da si to zasluži, ker da je za Rein poplačal veliko dolgov in zanj ponovno pridobil odtujeno posest in podložnike. Tudi si je Martin izgovoril samostansko cerkev Strassengel (pri Judendorfu pri Gradcu) s pripadajočimi vinogradi in z drugimi dohodki.⁸⁴

Opat Martin Duelacher se kljub bolezni ni odpovedal svoji službi, ki jo je po podpisu druge oporoke 11. septembra 1558 opravljal še nekako štiri mesece. Martina je mučila med drugim tudi vodenica (hydropisi laborans) in je na novega leta dan 1559 ob deseti nočni uri zatisnil oči.⁸⁵ O smrti opata sta prior Janez in konvent obvestila Jerneja Grudenegga, reinskega profesa in od leta 1557 opata v samostanu Presvete Trojice v Dunajskem Novem mestu.⁸⁶ 21. marca 1559 je reinski konvent za svojega predstojnika izvolil omenjenega Jerneja, domá iz Škofje Loke, ki je reinsko opatijo vodil do leta 1577.⁸⁷ Za njim je prevzel vodstvo opatije znameniti Jurij Freyseisen, tudi naše gore list, domá iz Savinjske doline, in jo na veliko korist postojanke, reda in naših cisterc vodil do leta 1605.⁸⁸

Reinski menih, arhivar in kronist pater Alanus Lehr (1727–1775) je v III. zvezku (str. 410–411) svojega dela *Collectaneum Runense antiquitatum* zapisal *Hvalnico* (Poetae Encomium)

⁸⁴ 1558: *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 780–781.

⁸⁵ Pismo priorja in konventa z dne 1. januarja 1559, Rein (ibidem, str. 791). A. Lehr pravi: »Tandem eodem anno (sc. 1559) D. Martinus Duellacher Abbas Runensis die 1. I., qua erat dominica, moriebatur, hydropisi laborans...«

⁸⁶ *Collectaneum Runense antiquitatum* III, str. 792.

⁸⁷ V pismu z dne 29. julija 1559 Martina pohvali njegov naslednik Jernej Grudenegg: »Is domini rerum potitus, habitumque ordinis indutus, collapsam domum aedificii restauravit, et Cisterciensis ordinis honorem incuria praefati Ungnadi labefactatum renovavit et in pristinum statum magna religiosorum et conventualium frequentia restituit.« (ibidem, str. 830). *Stift Rein 1129–1979...*, str. 56.

⁸⁸ *Stift Rein 1129–1979*, str. 56.

opatu Martinu Duelacherju. Pesem, ki obsega trinajst latinskih distihov, je po vsej verjetnosti delo Alana Lehra.

Hvalnica

Duelacher Martin prejel ime je Martin po očetu.
 On edini je bil vreden opata časti.
 Svetim se vedno rečem je posvečal in Kristusu služil.
 Bil je predstojnik pošten: priča življenje o tem.
 Tuje sholarje sprejel je vedno in zvest se jim skazal,
 tudi vsega jim je dal, kar je potrebno bilo.
 Varuh bil revežem vsem, tolažnik bil je vdovam prijazen,
 tudi darove dajal vsečne učenim možem.
 Kar propadlo je že in kar bi razpadlo, popravil:
 on postavil je vse zlomljeno spet na noge.
 Tudi v skrbi za vse sobrate odpravil razvade,
 kot do tedaj so bile, dobre odslej vpeljal.
 Kar pustili poprej so celic nemarno propasti,
 mož pobožni jih vse s trdom je spet obnovil.
 Res, ko je slišal o vseh njegovih visokih vrlinah,
 Ferdinand je tedaj, vzvišena Avstrija, knez
 njega pač cenil na moč in čast mu veliko izkazal,
 svet je poslušal njegov, kot da bi oče ga dal.
 Da, potem ko deset že let preživel je v Reinu,
 prošnje, kadijo dajal tja je na sveti oltar,
 v Dunajskem Novem je mestu postal še škof za nagrado,
 tam da bi pasel ovcé, božjo besedo sejal.
 Toda, ko ves je bolan, oropan moči, že obležal,
 breme sprejeto voljno z blagim je glasom oddal.
 Končno prišlo je le-to, kar usoda je bedna hotela:
 saj vodenično je zlo ugonobilo moža.

V križnem hodniku reinske opatije visi podoba Martina Duelacherja z naslednjim besedilom:

MARTINUS DUELACHER XXXII.DUS RUNAE ABBAS . POST LONGA
 MONASTERII HUIUS NUBILA PHAEBUS . EX PAROCHO / GURGFELTENSI AD
 PRAESULAREM EVECTUS DIGNITATEM . BONA MONASTERII PROPESMODUM
 OBRUTA . AEDIFICIA VETUSTA / ET DISCIPLINAM REGULAREM RUINAE PROXIMAM
 RESOLIDAT, FILIALES RUNAE CONVENTUS TEMPORE SAECULARIS
 ADMINISTRATIO/ONIS DEFLECTENTES PER BULLAM APOSTOLICAM ET DECRETUM
 CAESAREUM REVOCAT, NON TAM MONASTICAE PERFECTIONIS, / SED ET FIDEI
 CATHOLICAE IN TERRA NOSTRA PROMOTOR INSIGNIS HINC A PAULO III. TITULO
 EPISCOPI GALIPOLENSIS, A CHRISTOPHERO S. R. E. CARD. SUFFRAGANEUS
 PRIXINENSIS, AB URBANO EPISCOPO LABACENSI COADJUTOR INSIGNITUR. A
 FERDINANDO / I. ET CAROLO ARCHID. AUST. CONSILIARIUS INTIMUS ET
 CAPELLANUS AULICUS DENOMINATUR / ET AB EODEM AD EPISCOPATUM
 NEOSTADIENSEM PROMOVETUR. QUEM POST III MENSES RESIGNANS DECENNIO
 PRAESULTATUS RUNENSIS COMPLETO AD MELIORA ABIIT AO MDLIX.

Zusammenfassung

MARTINUS DUELACHER AUS CELJE/CILLI, PFARRER IN LESKOVEC/HASELBACH BEI KRŠKO/GURKFELD UND CELJE, ABT DES ZISTERZIENSERKLOSTERS REIN BEI GRAZ (1549–1559)

Jože Mlinarič

Martinus Duelacher zählt zweifelsohne zu den ausserordentlich interessanten Persönlichkeiten des 16. Jahrhunderts, denen Celje ihr Geburtsort war. Er gehört aber auch der Zahl jener Kirchenleute an, denen gute Beziehungen zu den einflussreichen weltlichen und kirchlichen Persönlichkeiten zu höheren Ämtern in der Kirche verhalfen. Martinus gelang es in der Zeit vor dem Trienter Konzil (1545–1563), der einer Person mit mehreren Kirchenbenefizien ausgestattet zu sein verbat, mehrere reiche Benefizien zu erlangen. Als Pfarrer von Leskovec und Celje gelang es ihm eine bedeutende Funktion in dem Zisterzienserkloster in Rein zu erhalten. In den letzten zehn Jahren seines Lebens war Martinus Duelacher Abt von Rein, des Mutterklosters unserer Abtei von Stična; erlangte die Würde eines Titularbischofs und war kurze Zeit sogar Bischof von Wiener Neustadt. Sein ganzes Leben war Martinus mit seinem Geburtsort und seinen Leuten, sowie auch mit einigen anderen Orten seiner Heimat verbunden. Als Abt von Rein hatte er enge Beziehungen zu Unterkrain, wo das Kloster schon seit dem 13. Jahrhundert Besitz hatte.

Martinus Duelacher, ein Sohn oder Enkelkind des Stadtrichters von Celje Martinus, wurde um das Jahr 1500 geboren. Als Sohn einer wohlhabender Familie kam er weit in die Fremde, wo er auch höhere Studien absolvierte. Bemerkenswert ist die Tatsache, dass Martinus die Priesterweihe in dem ungarischen Budim erhielt. Er wurde Priester des Patriarchats von Aquileja und erhielt ungefähr zehn Jahre nach seiner Priesterweihe die Pfarre zur Heiligen Maria in Leskovec bei Krško, einige Jahre danach aber auch noch die Pfarre zum Heiligen Daniel in Celje. In den Jahren 1543–1544 kam Martinus nach Rein, wo er in der Zeit des Kommandatarabtes Ludwig Ungnad, des Sohnes des steirischen Landeshauptmannes Hans, für die Wirtschaft die Obsorge trug. Als im Jahre 1549 König Ferdinand I. die Kommandatur im Kloster abschaffte, wurde Martinus Abt und leitete das Kloster bis zu seinem Tode im Jahre 1559. Die Folgen der Kommandatur waren verheerend: die Zahl der Mönche war auf einige Mönche zusammengeschrumpft und die wirtschaftliche Lage war äusserst jämmerlich. Martinus bemühte sich um baldige Verbesserung der Lage in seinem Kloster, sowie auch in den, seinem Kloster unterstehenden Abteien. Im Jahre 1551 visitierte er im Kloster Stična/Sittich und bei dieser Gelegenheit gab er dem Abt Wolfgang Neff und seinen Mitbrüdern gute und nützliche Ratschläge und Anweisungen, wodurch die spirituelle und materielle Lage unserer Abtei sich verbesserte.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE - ČZN

ČZN je revija z najdaljšo tradicijo med slovensko zgodovinsko periodiko, saj izhaja že od leta 1904. Objavlja prispevke, ki niso zanimivi le za bralce iz severovzhodne Slovenije, ampak posegajo tudi v širši okvir slovenske zgodovine.

ČZN izdaja Zgodovinsko društvo v Maribor s sodelovanjem mariborske univerze. Revijo je mogoče naročiti pri Založbi Obzorja, 2001 Maribor, Partizanska 5.